

Antti Sadinmaa

Alkuperäisyyden etiikka

Heikki A. Kovalainen, *Emerson ja filosofia. Ralph Waldo Emersonin filosofian ääriviivoja.* Gaudeamus, Helsinki 2007. 261 s.

Kuka oli Ralph Waldo Emerson ja mitä on emersonilainen filosofia? Tätä kysymystä ei ole juurikaan pohdittu akateemisessa filosofissa, jossa Emersonilla on parhaimmillaankin ollut vain kuriositeetti-arvo – siitäkään huolimatta, että niin William James kuin John Dewey pitivät häntä erittäin tärkeänä filosofina ja kirvoittipa Emerson harvinaisen positiivisia kommentteja jopa Nietzscheäkin.

Heikki Kovalaisen *Emerson ja filosofia* tarttuu harvinaisen kyntämätömään sarkaan, sillä kyseessä on laatuun ensimmäinen suomenkielinen Emersonia käsittelevä teos. Huolimatta muutama vuosi sitten suomeksi julkaistusta *Luonnosta* Emerson ei ole herättänyt kiinnostusta kotimaisissa filosofipiireissä, mikä näkyy hyvin Kovalaisen käyttämässä lähdemateriaalissa. Suomenkieliset Emerson-lähteet Kovalainen mahdollistaa yhteen alaviitteeseen (!), ja niistäkin ainoa kokonainen Emersonille omistettu kirja on tragikoomisesti *Hullunkuriset filosofit* -sarjassa vuonna 1999 ilmestynyt Pekka Seppäsen *Emerson – Luottamuksesta*.

Kovalaisen teoksella on kaksi toisiinsa kiinteästi sidoksissa olevaa tavoitetta: yhtäältä se pyrkii oikeuttamaan Emersonin aseman nimenomaan filosofina ja toisaalta paikallistamaan Emersonin kirjoituksia yhdistävän teeman, jonka Kovalainen lopulta tiivistää pyrkimykseksi alkuperäisyyteen. Kun Kovalainen esittelee Emersonin yhteyksiä niin mannermaiseen kuin amerikkalaiseen filosofiseen perintöön ja valottaa emersonilaista filosofiaa, hän samalla asettaa vaiivikkaa tulilinjalle käsityksen filosofista tieteenä.

Emerson ja filosofia rakentuu neljästä osasta. Teoksen aluksi Kovalainen

esittelee Emersonin filosofian historiallista taustaa, jonka keskeisiä osia ovat montaignelainen skeptisismi, Immanuel Kantin transsendentaalifilosofia ja englantilainen romantiikka. Tämän jälkeen Kovalainen siirtyy tutkimaan erityisesti amerikkalaisfilosofi Stanley Cavellin käsitystä emersonilaisesta moraalista perfektiönismista ja Emersonin yhteyksistä mannermaiseen filosofiaan. Teoksen kolmas osa käsittelee Emersonin merkitystä amerikkalaiselle pragmatismille (James, Dewey), ja siinä Emersonia pyritään tarkastelemaan nimenomaan eräänlaisena protopragmatistina. Samalla kiinnitetään huomiota Cavellin ahdasmieliseen tulkintaan, jossa Emersonin filosofiasta on rajattu pois sen pragmatistinen ulottuvuus. Lopuksi Kovalainen sitoo yhteen aiempien osien keskeisiä teemoja ja esittää oman tulkintansa Emersonista ja tämän eettisestä pyrkimyksestä alkuperäisyyteen. Käsittelemisen seuraavassa lyhyesti kahta teoksen keskeistä teemaa: Emersonin suhdetta akateemiseen filosofiaan sekä Kovalaisen esittämää tulkintaa Emersonista eettisenä ajattelijana, joka kehottaa lukijoitaan muodostamaan omakohtaisen ja alkuperäisen suhteen omaan elämäänsä.

Emersonilainen perfektiönismi

Vaikka Kovalainen mainitseekin Emersonin tuotannosta löytyvän vertailukohtia niin fenomenologiaan kuin freudilaiseen ja jungilaiseen psykologiaan, eksistentiaalisiin, dekonstruktioon ja ”ylipäättään ranskalaiseen ajatteluun Kojëvesta Levinasiin ja Derridaan” (123), keskittyy hän Nietzscheen sekä jossain määrin myös Heideggeriin ja Wittgensteiniin (!), jotka hänen tarkastelunsa lähtökohtana

toimiva Stanley Cavell on nostanut esiin. Cavell tarkastelee Emersonia moraalisen perfektiönistina, jolle on ominaista huomion kiinnittäminen ensisijaisesti ihmiselämän laatuun abstraktien moraalisten teorioiden sijaan. Toisin sanoen emersonilaisessa perfektiönismissä on kyse niiden eettiselle elämälle välttämättömien tekijöiden tarkastelemista, joita moraaliseksi yksilöksi tuleminen edellyttää. Kovalaisen mukaan tämä loitontaa Emersonia perinteisestä etiikasta, mutta samalla tuo tämän filosofian lähemmäksi lukijaa avaten hänelle mahdollisuuksia oma-kohtaiseen eettiseen elämään.

Emersonilaisen perfektiönismin ydinajatuksiksi muodostuu täydellisyys tavoittaminen jokaisessa hetkessä. Mutta koska jokainen hetki on jo sinänsä aina täydellinen, on tavoitteena pikemminkin tietyn kokemuksen tavan saavuttaminen kuin mikään elämänlaadun maksimointi. Samalla perfektiönismissä on kyse prosessista, joka ei pääty koskaan ja jolla ei ole mitään elämää itseään suurempaa päämäärää: ”Emersonilainen moraalinen perfektiönismi ei ole moralistista, se ei vaadi lukijaansa tulemaan tietynlaiseksi. Se vaatii ainoastaan, että ihminen havaitsee elämää ympärillään, pysähtyy hetkeksi miettimään kuka on – lopettaa roolin vetämisen” (82). Tätä vastaan voitaisiin tosin argumentoida kysymällä, miksi meidän oikein tulisi pyrkiä alkuperäisyyteen: alkuperäisyyden itsensä vuoksi? Toisaalta, mikäli perfektiönistinen pyrkimys ymmärretään elämän monimuotoisuuden tavoittamiseksi sitä kahlitsevien muottien alta, eikö oikeutuksen hakeminen sille normatiivisten kriteerien muodossa ole loppujen lopuksi osoitus melko reaktiivisesta ajattelusta?

Hetken täydellisyys tavoitta-

minen luonnollisestikin resonoi mukavasti Nietzschen ikuisen paluun kanssa, ja samalla Emersonin ajatuksessa roolin näyttelemisen lopettamisesta ei ole kyse mistään muusta kuin tulemisesta siksi mitä on. Vastaavasti Emersonin ajatus itsestä ilman olemusta muistuttaa Heideggerin tekemää erottelua autenttisen ja ei-autenttisen olemisen muotojen välillä. Valitettavasti Kovalainen ei kuitenkaan käsittele Emersonia suhteessa muihin Nietzschestä ammentaneisiin filosofiin. Emersonin ajatus etiikasta moraalisuuden edellytyksenä vaikuttaisi nimittäin mielenkiintoisen vertailukohdan Michel Foucault'n *Seksuaalisuuden historiassa* esittämään näkemykseen etiikasta moraalisubjektin rakentumisen tarkasteluna. Kovalaisen esityksen perusteella myös Foucault'n ajatusta filosofian roolista pyrkimyksenä tietää, missä määrin on mahdollista ajatella toisin, voitaisiin pitää suorastaan emersonilaisen eettisen projektin toisintona. Valitettavasti tämä yhteys jää Kovalaisen teoksessa kokonaan käsittelemättä, kuten Emersonin itseys-käsityksen yhtäläisyydet Sartren näkemykseen autenttisuudesta itsestä, jolla ei ole olemusta.

Emerson ja pragmatismi

Mannereurooppalaisen filosofian lisäksi Kovalainen tuo esille Emersonin yhteydet amerikkalaiseen pragmatismiin, jotka Cavellin tulkinnassa loistavat ihmetystä herättävällä tavalla poissaolollaan. Kovalainen käsittää pragmatismien sangen laajassa mielessä filosofisena näkemyksenä, ”jonka mukaan abstraktitkin ajatukset ja käsitykset ovat yhteydessä konkreettiseen, inhimilliseen elämään” (86). Tässä pragmatismien merkityksessä tosin varsin monet filosofit ovat pragmatisteja.

Kovalainen esittää Emersonin ja John Deweyn kokemuksen käsitteen laajentajina, jotka pyrkivät luomaan kaikille kokemuksille avointa filosofiaa ja tarkastelemaan kokemusta siten, kuin ihmiset sen kokevat kaikessa jokapäiväisessä rosoisuudessaan. Niin Deweylle kuin Emersonille on tärkeää myös demokraattisuus, jolla Kovalainen tuntuu tarkoittavan niin ”fio-

sofisten käsitysten tulkitsemista tavalla jolla on merkitystä tavallisten ihmisten kokemukselle” (98) kuin myös ”kykyä punnita itsenäisesti erilaisia näkökantoja” (99).

Emersonin ajatus metafysiikan ja elämän nivoutumisesta toisiinsa puolestaan liittyy hänet William Jamesin radikaaliin empirismiin. Mielenkiintoisena yhteytenä Kovalainen tuo esille niin Jamesin kuin Emersonin lähestulkoon identtiset näkemykset maailman olemisesta siirtymissä tai suhteissa. Hän ei kuitenkaan käsittele Emersonin metafysisiä näkemyksiä tarkemmin. Esimerkiksi James suhtautui kielteisesti Emersonin monismiin, mutta Kovalainen ei tarkemmin käsittele tätä teemaa Emersonin ajattelussa, vaikka se vaikuttaisi olevan melko jännitteisessä suhteessa hänen toisaalla Emersoniin liittämään nominalismiin, jonka mukaan todellisuudessa on olemassa vain yksittäisolioita.

Pyrkimys alkuperäisyyteen

Kirjan viimeisessä osassa langat solmitaan yhteen moraalisen perfektionismien ja pragmatismien muodostaessa yhdessä Kovalaisen mukaan emersonilaiselle filosofialle olennaisen pyrkimyksen alkuperäisyyteen. Kovalaisen mukaan Emerson on ”[...] alkuperäisyyden filosofi, joka kutsuu lukijaansa omakohtaiseen suhteeseen todellisuuteen, alkuperäiseen suhteeseen maailmankaikkeuteen” (122). Mihin alkuperäisyys sitten oikein viittaa? Ei ainakaan mihinkään autenttiseen olemukseen, sillä Emersonin puhuessa oman äänen löytämisestä tai itseluottamuksesta (*self-reliance*) hän ei viittaa mihinkään olemukselliseen itseän vaan pikemminkin itseyyteen tulemisena, joka kohdistuu kohti saavuttamatonta, mutta saavutettavissa olevaa itseä. Lisäksi Emerson suhtautuu skeptisesti todellisuuden välittömään tavoittamiseen. Tämä tekee mielenkiintoiseksi alkuperäisyyden käsitteen, jonka voisi äkkiseltään ajatella olevan autenttisen olemuksen löytämistä ja todellisuuden välitöntä kokemista.

Kovalaisen mukaan ”emersonilainen perfektionismi ja alkuperäisyyspyrkimys nivoutuvat toisiinsa,

koska molemmissa on olennaista omakohtainen, itsenäinen, välitön ja tuore suhde ympäröivään maailmaan, oman äänen tai itsen löytyminen” (129). Mitä tarkoittaa oman äänen tai itsen löytyminen tilanteessa, mikäli mitään olemuksellista itseä ei ole? Onko saavutettavissa mutta saavuttamattomissa oleva itse olemassa jo ennalta annettuna vai onko se jotain, joka luodaan itse affirmatian aktissa? Kovalainen päätyy lopulta melko maltilliseen kantaan, jonka mukaan pyrkimys omakohtaisuuteen tarkoittaa viime kädessä antidogmaattista mielen avoimuutta sekä valmiutta luopua omasta kannastaan ja kokeilla muita perspektiivejä niin, että kysymykset saavuttamattoman itsen luomisesta tai sen toteuttamisesta mahdollisuutena jätetään avoimiksi.

Emersonin tapa korostaa yksilöä filosofiassaan ajaa hänet kohti samoja soita, joille Nietzschekin on usein ajettu. Mikä asema jää toiselle Emersonin filosofiassa? Kovalainen argumentoi ääri-individualistista tulkintaa vastaan ja esittää, kuinka toisilla on paikka emersonilaisessa perfektionismissa, sillä ne edustavat yksilölle aina mahdollisuutta tulla joksikin muuksi kuin mitä hän on. Hänen mukaansa ”aidossa emersonilaisessa demokraatiassa ihmiset edustavat toisilleen vielä saavuttamattomia mutta saavutettavissa olevia mahdollisuuksia ja auttavat toisiaan ystävinä löytämään uusia ulottuvuuksia itsestään” (69). Tätä vastaan voitaisiin tietenkin argumentoida väittämällä näkemyksen alistavan toiset viime kädessä välineiksi omalle muutokselle. Kiintoisampaa on sen sijaan kiinnittää huomio ystävyys-suhteille annettuun merkitykseen, joka vaikuttaa lähestyvän rakkaudelle arki-ajattelussa varattua erityistä merkitystä osapuoliaan olennaisesti muuttavana suhteena ja jossa ystävyys perustuu pikemminkin toisen erityisyyden kunnioittamiselle.

Lopuksi

Onko Emerson lopulta filosofi? Ainakin jos ymmärrämme filosofian pyrkimykseksi kokeilla ajattelua eri perspektiiveistä käsin, vastaus on ehdottoman myönteinen. Jos rajoitamme filosofian akateemiseksi perinteeksi,

vastaus on varovainen kyllä. Emerson on kiistatta vaikuttanut moniin eri ajattelijoihin, mutta omalle filosofi-alleen uskollisella tavalla vastustaen jähmettymistä miksikään järjestelmäksi tai ismiksi. Eikö filosofisen ajattelun arvo loppujen lopuksi piile sen kyvyssä tarttua siihen, mikä on jatkuvassa liikkeessä? Eikö tämä edellytä asioiden tavoittamista niiden keskeltä – paikasta, jossa jokainen suunta on mahdollinen? Kovalainen onnistuu teoksessaan ilmaisemaan Emersonin ajoittain vaikeaselkoisetkin ajatukset selkeästi sekä luomaan Emersonin hajanaisista ajatuksista ymmärrettävän kokonaisuuden, säilyttäen silti uskollisuuden Emersonin järjestelmäkielteisyydelle. Ajoittain teoksen lukeminen muodostuu kuitenkin melko raskas-soutuiseksi. Erityisesti tarkastellessaan Emersonin suhdetta muuhun filosofiaan *Emerson ja filosofia* on vaarassa kadottaa Emersonin rumputulimaisen nimien vyörytyksien alle, eikä aina ole laisinkaan selvää, mikä tekee Emersonista juuri Emersonin. Kovalaisen tyylistä on sanottava vielä se, että liian harvoin akateemisessa filosofisessa kirjallisuudessa törmää yhtä rohkeaan tapaan ottaa omakohtainen suhde tekstiin. Välillä teksti on tosin häiritsevän romantisoivaa, erityisesti Kovalaisen esimerkki alkuperäisyydestä thoreaumaisena paluuna luontoon tuntuu – niin totta kuin se varmaan onkin – hieman turhan ilmeiseltä. Kovalainen ei myöskään uhraa aikaa Emersonin ajatusten sisäisten ristiriitaisuuksien käsittelyyn, kuten esimerkiksi tämän tapaan tukeutua niin monistiseen ontologiaan kuin nominalistiseen pluralismiin. Tämä kuitenkin selittyy teoksen luonteella, sillä Kovalaisen tavoitteenahan on loppujen lopuksi Emersonia ympäröivän filosofisen kentän kartoittaminen, josta tosin 1900-luvun ranskalainen ajattelu jää valitettavasti puuttumaan. Yhteen-vetona voidaan todeta, että *Emerson ja filosofia* on erinomainen avaus tutkimukselle, jolle toivottavasti tulee jatkoa lähitulevaisuudessa.